

ВІЗІЯ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНОГО РИНКУ ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

Хмельницький національний університет

Анотація. Досліджено сучасний стан і перспективні напрямки енергоефективної модернізації галузі централізованого теплопостачання в Україні в контексті Національної економічної стратегії 2030 та Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року, де енергетика є однією зі стратегічно важливих галузей економіки, від безпечного, стабільного функціонування та сталого розвитку якої залежать життєдіяльність та якість більшості сфер життя суспільства, а також безпосередньо добробут громадян.

Ключові слова: енергетика; енергоефективність; реформа; розвиток; теплогенерація; теплопостачання; модернізація; комунальна інфраструктура.

VISION OF THE COMPETITIVE HEAT ENERGY MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

Abstract. The current state and promising directions of energy efficient modernization of the district heating industry in Ukraine in the context of the National Economic Strategy 2030 and the Concept of the Green Energy Transition of Ukraine until 2050, where energy is one of the strategically important sectors of the economy, from the safe, stable functioning and sustainable development of which livelihoods and quality of most spheres of society depend on, as well as the well-being of citizens.

Keywords: energy; energy efficiency; reform; development; heat generation; heat supply; modernization; communal infrastructure.

За свідченням досвіду США, Канади, Австралії, Іспанії, Нідерландів [1], що застосовують механізм державно-приватного партнерства у сфері енергетики, в громадському житловому секторі та системах життєзабезпечення міст, державно-приватне партнерство є одним з найдієвіших інструментів реалізації політики економічного розвитку та вирішення соціальних проблем територій. Узгодження інтересів між муніципалітетами і приватними структурами на умовах об'єднання фінансових, технологічних, організаційно-управлінських, кадрових і інших ресурсів забезпечує мультиплікативний ефект та подальші тенденції розвитку.

Забезпечення функціонування розумної, модернізованої та надійної енергосистеми, яка повністю задовольняє вимоги та потреби кінцевих споживачів, підвищення енергоефективності та забезпечення екологічності енергетичного сектору є цілями державної політики в енергетичному секторі, передбаченими Національною економічною стратегією 2030 [2]. Українська енергетика має значний потенціал для залучення інвестицій, проте протягом тривалого періоду в галузі бракувало прозорих, конкурентних та зрозумілих правил гри для учасників ринку, панували монополії та зарегульованість, що перешкоджало поступальному розвитку і модернізації української енергетики. А система перехресного субсидіювання та дотацій з бюджету стримувала зростання цін на енергоносії для населення, вимиваючи водночас величезні кошти з бюджету, створювала нерівні умови, перешкоджаючи модернізації та розвитку, впровадженню нових технологій на підприємствах ПЕК [3].

Рівень зношеності інфраструктури в енергетиці є критичним, зокрема, 40% теплових пунктів та 15,8% загальної протяжності тепломереж є аварійними (рис. 1). Для досягнення цілей, визначених Енергетичною стратегією України до 2035 року [4] та Планом заходів з реалізації етапу «Реформування енергетичного сектору (до 2020 року)» Енергетичної стратегії, а також інших галузевих програм, потрібна широкомасштабна модернізація та реформування, основною метою яких є зміцнення енергетичної безпеки України, надійне забезпечення потреб суспільства та економіки та створення міцного підґрунтя для сталого енергетичного майбутнього країни.

Потужності відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), обсяг яких за останні три роки зріс в Україні в 4 рази, через відсутність механізму коригування ставок «зеленого тарифу» у відповідь на скорочення вартості технологій «зеленої» генерації, характеризуються низькою маневреністю генерації та високою залежністю від погодних умов, що ускладнює процес прогнозування попиту та пропозиції на ринку. Додатковий ефект на вже недостатньо маневрену систему генерації призвів до

появи технологічних викликів балансування системи в певні періоди, а також в обмеженні ВДЕ у виробництві електроенергії, що призводить до формування надлишку енергії та унеможливає подальше підключення потужностей ВДЕ за поточних умов. При цьому рівень зносу маневрених генеруючих потужностей високий: значна кількість ТЕС/ТЕЦ відпрацювала більше 50 років та буде виводитися з експлуатації починаючи з 2021 року при невиконанні природоохоронних заходів згідно Національного плану скорочення викидів, що формує ризики балансування енергосистеми та виклики для міст.

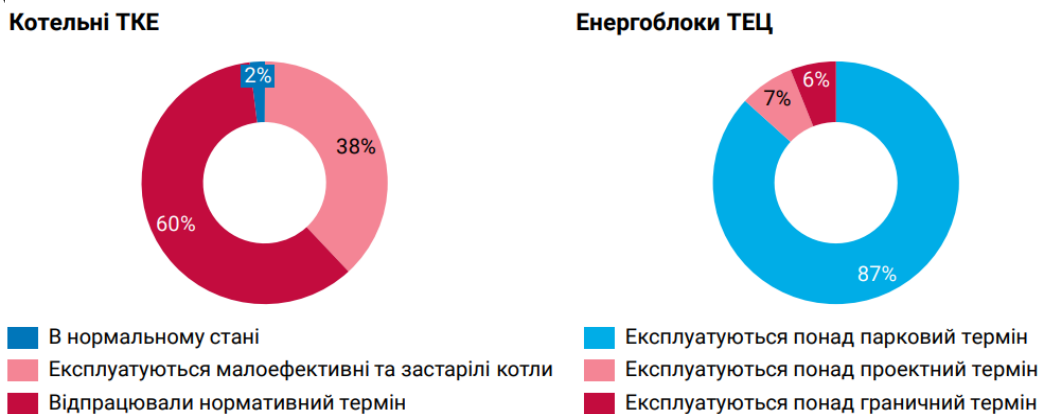

Рис. 1. Технічний стан теплогенеруючих підприємств України в 2018 році [2, с.180]

Реформування енергетики спрямоване на те, щоб привести національне законодавство у відповідність до законодавства, норм та стандартів ЄС, що передбачено Договором про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Завершення імплементації європейського законодавства, впровадження європейських стандартів не тільки сприятиме прискоренню позитивних перетворень в енергетичному секторі, а й допоможе вивільнити значний потенціал країни в новітніх сегментах енергетичної галузі, таких як відновлювана енергетика. Сукупно ці кроки сприятимуть зміцненню енергетичної незалежності України та підвищенню якості послуг для побутових споживачів.

Наряду з іншими, важливими цілями реформи енергетики є підвищення енергоефективності, що передбачає підвищення енергоефективності за ланцюгом від виробництва до споживання енергії, стимулювання енергоефективних заходів, залучення інвестицій для впровадження енергоефективних та інноваційних технологій, розвиток відновлюваних та низьковуглецевих джерел енергії, альтернативних видів палива, забезпечення надійності, екологічності та доступності енергії для всіх споживачів, а також комплексний підхід до формування енергетичної та екологічної політик, що передбачає узгодження векторів розвитку енергетичного сектору України із потребами боротьби зі зміною клімату відповідно до чинних вимог законодавства ЄС та практик країн-членів ЄС, у т. ч. принципів Європейської зеленої угоди, досягнення чого дозволить сформувати стратегічне бачення екологізації та декарбонізації енергетичної галузі.

Відповідно до Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року [5] в секторі теплозабезпечення планується розширити використання вискоелективної когенерації та тригенерації. Нові когенераційні установки для централізованого опалення мають передусім орієнтуватися на використання біомаси та біогазу. Важливим завданням є стимулювання запровадження нових технологій геотермальної енергетики, теплових насосів. В локальних і будинкових котельнях, приватних будівлях планується реалізовувати перехід в опаленні на біомасу, на рівні міських систем теплопостачання – перехід до децентралізованих систем з вільним доступом виробників до мереж та розглядати можливість електрифікації систем опалення.

В презентованій Кабінетом Міністрів України економічній стратегії «Вектори економічного розвитку 2030» [2] зазначено, що однією зі стратегічних цілей для української економіки Кабмін передбачає залучення до 2030 року \$40 млрд. інвестицій в розвиток енергетичної системи (на генерацію \$23 млрд., передача та розподіл – \$17 млрд.), а також \$10 млрд. інвестиції у відновлювану енергетику. Також однією з цілей Кабміну є зменшення виробництва електроенергії на ТЕС та, відповідно, зниження вуглецевого сліду від паливно-енергетичного комплексу. Крім того, планується довести частку відновлюваних джерел енергії в структурі генерації до 25% загального виробництва. Разом з тим, Концепцією «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року [5] передбачається, що більшість інвестицій буде здійснена приватними гравцями, особливо операторами мереж, що вимагатиме зміни підходу до тарифоутворення від систем «витрати плюс» до

таких, що стимулюють інвестиції. Цінова політика передбачатиме відмову від будь-якого регулювання кінцевих цін, проте включати рамкові умови для всіх, у т. ч. розширення бази екологічного податку, оподаткування екстерналій для викопних видів палива та систему торгівлі викидами.

Схеми підтримки відновлюваних джерел енергії будуть включати визначення вартості генерації електроенергії/тепла/холоду на конкурентних засадах та перехід від монетарної підтримки (пільгові ціни/тарифи) до інших форм, наприклад, пільгове підключення, пріоритетний доступ до мереж тощо.

Як відповідь на поточні виклики в розвитку теплогенеруючих та теплопостачальних підприємств Національною стратегією [2] передбачається:

1) перегляд Національного плану скорочення викидів від великих спалювальних установок та виконання заходів з реконструкції та модернізації теплоелектростанцій і теплоелектроцентралей згідно нинішніх економічних трендів;

2) оцінка потенціалу оптимізації системи центрального опалення шляхом переходу на індивідуальне опалення в регіонах і на об'єктах, де це є економічно доцільним;

3) скорочення витрат енергії у системах транспортування та розподілу теплової енергії шляхом технічної, технологічної модернізації та концептуального перегляду схем енергозабезпечення із врахуванням досягнень у сфері децентралізованого енергопостачання, зокрема за рахунок використання ВДЕ та управління енергоспоживанням;

4) створення конкурентного ринку теплової енергії та запуск повноцінного функціонування всіх його сегментів: ринок двосторонніх договорів; ринок «на добу наперед»; внутрішньо-добовий ринок; балансуєчий ринок; ринок допоміжних послуг;

5) створення Datahub для забезпечення вільної зміни постачальника послуги;

6) державне стимулювання, сприяння розвитку місцевих енергетичних ініціатив, зокрема малого та середнього підприємництва в енергетичній сфері та енергетичних кооперативів, генерації та постачання електричної і теплової енергії з урахуванням регіональних особливостей, розвитку розподіленої генерації;

7) запровадження та забезпечення постійного вдосконалення системи енергетичного менеджменту на державному, муніципальному рівнях, а також на підприємствах, зокрема відповідно до вимог стандартів та міжнародних угод, інше.

Будь-яка державна допомога відповідатиме вимогам Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, тобто не спотворювати конкуренцію на ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні: Аналітична записка. *Сайт Національного інституту стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-rozvitku-derzhavno-privatnogo-partnerstva-yak-mekhanizmu-aktivizatsii> (дата звернення: 23.02.2021).

2. Національна економічна стратегія 2030. *Платформа Центру економічного відновлення*. URL: <https://nes2030.org.ua/#rec246061582> (дата звернення: 23.02.2021).

3. Реформи. Економічний розвиток. Енергетична безпека. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/energetychna-bezbeqa> (дата звернення: 23.02.2021).

4. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 605-р від 18.08.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p> (дата звернення: 23.02.2021).

5. Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. URL: <https://www.ntseu.net.ua/stories/547-concept-2050?highlight=WyJcdTA0NDJcdTA0MzVcdTA0M2ZcdTA0M2JcdTA0M2UixQ==> (дата звернення: 23.02.2021).

Ющенко Надія Леонідівна, кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький національний університет, Хмельницький, e-mail: nadezhda15yu@gmail.com

Yushchenko Nadiia L. – PhD in Economics, Associate Professor, *Khmelnytskyi National University*, Khmelnytskyi, e-mail: nadezhda15yu@gmail.com